

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เกษตรกรรมเป็นอาชีพและวิถีชีวิตที่อยู่คู่กับประเทศไทยมาช้านาน จะเห็นได้จากสัดส่วนของจำนวนประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงานหลายสิบปีที่ผ่านมา โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 ประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงานประมาณร้อยละ 66 อยู่ในภาคเกษตรจนกระทั่งปี พ.ศ. 2541 ประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงานในภาคเกษตรลดลงเหลือร้อยละ 48.6 (ตารางที่ 1.1) การพัฒนาด้านการเกษตรที่ผ่านมามีวัตถุประสงค์สร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับประชากรภาคเกษตรที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ในประเทศ โดยหลังจากประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (แผนพัฒนาฯ) ตั้งแต่ฉบับที่ 1-4 (พ.ศ. 2504-2524) ที่เน้นการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน การศึกษา ลดอัตราการเพิ่มประชากร และการบริการด้านสาธารณสุข ซึ่งผลจากการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายรายได้ระหว่างประชากรที่อยู่ในเมืองและประชากรที่อยู่ในชนบทหรือเกษตรกร เช่นในปี พ.ศ. 2518/19 คนในชนบทในแต่ละภาคมีรายได้ประมาณร้อยละ 39 ถึงร้อยละ 74 ของคนในเมือง แต่ถ้าไม่พิจารณาภาคกลางซึ่งรายได้สูงกว่าทุกภาค จะพบว่าปี พ.ศ. 2518/19 คนในชนบทมีรายได้เพียงร้อยละ 39 ถึงร้อยละ 49 ของคนในเมือง และเพิ่มเป็นร้อยละ 43 ถึงร้อยละ 58 ในปี พ.ศ. 2524 คือมีรายได้ไม่ถึงครึ่งของคนในเมือง (โสภณ ทองปาน, 2531)

ดังนั้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-6 (พ.ศ. 2525-2534) ต่อมาจึงเน้นไปที่การพัฒนาชนบทโดยการสร้างงาน บริการพื้นฐานและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหาของประชาชนในชนบท จนมาถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวสูงถึงร้อยละ 10.5 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราที่สูงที่สุดในช่วง 25 ปีที่ผ่านมา แต่การขยายตัวของเศรษฐกิจดังกล่าวเป็นเพียงตัวเลขที่ชี้วัดทางสถิติเท่านั้น แต่สภาพความเป็นจริงแล้วการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศยังคงดำเนินควบคู่ไปกับปัญหาด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ความไม่ปลอดภัยในทรัพย์สิน สภาพสังคมที่นิยมวัตถุ การอพยพเข้าเมืองของแรงงานภาคเกษตรที่เข้ามาเป็นแรงงานราคาถูกของภาคเกษตรกรรม และที่สำคัญที่สุดคือ การเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างคนเมืองและคนชนบทมิได้หมดไป จะเห็นได้จากรายงานของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2540-2544) ว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 20 แรกของครัวเรือนทั้งหมดในประเทศไทยที่เคยมีส่วนในรายได้ของประเทศร้อยละ 49.2 ของรายได้

ประชากรทั้งประเทศในปี พ.ศ. 2518 ได้ร่ำรวยขึ้นเป็นร้อยละ 59 ของรายได้ประชากรทั้งประเทศ ในปี พ.ศ. 2535 ขณะที่กลุ่มครัวเรือนที่จนที่สุดร้อยละ 20 ล่างของครัวเรือนทั้งประเทศที่เคยมีสัดส่วนในรายได้ของประเทศเพียงร้อยละ 6 ในปี 2518 ยิ่งจนลงไปอีก โดยมีสัดส่วนในรายได้ประชาชาติเพียงร้อยละ 3.9 ในปี พ.ศ. 2535

ตารางที่ 1.1 จำนวนประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงาน จำแนกตามผู้มีงานทำในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ปี พ.ศ. 2529-2541

หน่วย : พันคน

ปี	ประชากร	กำลังแรงงาน	ในภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
2529	52,227.7	27,835.8	17,815.5 (66.7)	8,875.2 (33.3)
2532	55,514.5	31,205.7	20,402.0 (66.7)	10,209.9 (33.3)
2535	57,404.1	31,459.1	14,905.4 (51.0)	14,298.4 (48.9)
2538	59,450.8	33,001.8	16,929.3 (52.0)	15,645.7 (48.0)
2541	61,400	32,716.2	15,048.0 (48.6)	15,926.8 (51.4)

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บคือการคิดสัดส่วนแรงงานของประชากรทั้งหมด

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

การพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาฯ ทั้งหมดที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการเชื่อมโยงโทรคมนาคมในด้านดังกล่าวเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในชนบทที่เป็นปัญหาปรากฏอยู่ จึงทำให้เป็นที่น่าสังเกตว่าภาคชนบทได้รับความสำคัญน้อยลงทุกที ทั้งๆที่ภาคชนบทเป็นภาคที่มีประชากรส่วนใหญ่และเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศต่อไป ปัญหาในภาคชนบทสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างคนในชนบทกับคนเมือง อันเป็นผลมาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มปริมาณการผลิตและการเจริญเติบโตมากกว่าการกระจายรายได้ (ใจมานัส พลอยดี, 2540)
2. ปัญหาการถือครองที่ดินและทรัพย์สินที่มีความไม่เสมอภาค จะเห็นได้ว่าคนในชนบทส่วนใหญ่ยังขาดแคลนที่ดินทำกินและต้องเช่าที่ดิน ทำให้โอกาสในการลงทุนน้อยและมีรายได้สุทธิไม่คุ้มค่ากับการลงทุน คนในชนบทยังติดอยู่ในวงจรแห่งความยากจนอยู่ ที่ผ่านมามีพบว่าตัว

แปรของลักษณะการถือครองที่ดินเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้กับการลงทุนทางด้านการเกษตร

3. การพัฒนาที่ไม่สมดุลย์ จะเห็นได้จากช่วงที่รัฐบาลเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (import substitution) รัฐบาลให้ความสนใจในการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตร จากสถิติมูลค่าผลผลิตในประเทศจากปีพ.ศ. 2503 หรือ 40 ปีที่ผ่านมาสัดส่วนมูลค่าอุตสาหกรรมมีเพียงร้อยละ 13.6 ของมูลค่าผลผลิตทั้งประเทศขณะที่ภาคเกษตรมีสัดส่วนร้อยละ 40.5 ของผลผลิตทั้งประเทศ แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ.2541) มูลค่าผลผลิตอุตสาหกรรมมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 31ของผลผลิตทั้งประเทศขณะที่ภาคเกษตรมีสัดส่วนร้อยละ 11 ของผลผลิตทั้งประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2543) จากสถิติมูลค่าผลผลิตของปี พ.ศ. 2503 สอดคล้องกับสถิติ โครงสร้างการส่งออกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก คือในปีพ.ศ. 2503 สินค้าส่งออกภาคเกษตรมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 84.4 ของมูลค่าส่งออกทั้งปี แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2542) ภาคเกษตรมีสัดส่วนการส่งออกเพียงร้อยละ 12.04 ของมูลค่าส่งออกทั้งปี ในขณะที่สินค้าในภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 73.69 ของมูลค่าส่งออกทั้งปี (ตารางที่ 1.2)

4. ปัญหาการอพยพย้ายถิ่น (migration) การเติบโตของภาคอุตสาหกรรมทำให้เกิดแรงดึงดูดใจในการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อค่าจ้างในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มสูงขึ้นเป็นเหตุจูงใจให้แรงงานในภาคอื่นๆ โดยเฉพาะในภาคเกษตรย้ายเข้ามาเป็นแรงงานราคาถูก การหลั่งไหลของปริมาณแรงงานมหาศาลและฉับพลัน ประกอบกับไม่มีการเตรียมการวางแผนรองรับทำให้เกิดปัญหาถูกโซ่เชื่อมโยงทั้งระบบต่างๆตามมา คือปัญหาความแออัดในเมือง นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของอาชญากรรม ยาเสพติด การสาธารณสุขมูลฐานที่ขาดแคลน และปัญหามลภาวะตามมา นอกจากนี้การพัฒนาสังคมเมืองในลักษณะโตเดี่ยวเช่นนี้ยังเปลี่ยนวิถีชีวิต ค่านิยมของคนให้เห็นแก่ตัว ขาดศีลธรรมมากขึ้น

ตารางที่ 1.2 มูลค่าของสินค้าออก จำแนกตามภาคการผลิต พ.ศ. 2534-2542

หน่วย : ล้านบาท

ประเภทสินค้า	2534	2536	2538	2540	2542
อุตสาหกรรม	469,599.2 (64.73)	659,311.6 (70.08)	1,016,456.5 (72.28)	1,280,042 (70.85)	1,631,678.8 (73.69)
เกษตรกรรม	152,204 (20.98)	165,026.4 (17.54)	231,416.7 (16.46)	257,562.2 (14.26)	266,644.8 (12.04)
อุตสาหกรรมเกษตร	84,115.9 (11.59)	89,025.8 (9.46)	132,131.9 (9.40)	170,500.3 (9.44)	204,597.3 (9.24)
อื่นๆ	19,529.7 (2.70)	27,462.8 (2.92)	26,305 (1.86)	98,577.5 (5.45)	111,327.8 (5.03)
รวม	725,448.8	940,826.6	1,406,310.1	1,806,682	2,214,248.7

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บคือการคิดสัดส่วนการส่งออกของมูลค่าส่งออกทั้งปี

ที่มา : กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ (2543)

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากปัญหาเดิมที่เรื้อรังมานานจนขยายเป็นวงกว้าง ก่อให้เกิดความล้มสลายต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมและสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนทุกชนชั้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียสภาพคล่องทางการเงินจากการล่มสลายของสถาบันการเงินภายในประเทศ รวมไปถึงการก่อกวนนี้ต่างประเทศเป็นจำนวนมากมหาศาล สถานะตกต่ำดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน และเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากในเมืองไปสู่ชนบทอย่างรวดเร็ว ความตระหนักถึงการที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริงทำให้เกิดแนวคิดการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เช่น แนวคิดการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นแนวคิดที่ประชาชนในชนบทใช้มาก่อนแล้ว ถูกพัฒนาไปเป็นทางเลือกที่รัฐบาลใช้แก้ปัญหาด้วยการพยายามสร้างงานขึ้นภายในชนบทนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความมีเสถียรภาพในระยะยาวของระบบเศรษฐกิจ “เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง” (self-reliance economy) จึงได้ถูกกำหนดขึ้นเป็นยุทธศาสตร์ดำเนินการตามนโยบายโดยได้ยึดหลักตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ทรงพระราชทานไว้เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540

จากความล้มเหลวและความไม่มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ ทำให้มีการวิเคราะห์ถึงต้นเหตุที่มาของปัญหานั้น โดยได้สรุปแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่รัฐบาลใช้ในการบริหารเศรษฐกิจในประเทศไทยมี 2 แนวคิด คือ แนวคิดหลักใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบ

โลกาภิวัตน์ หรือแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบการค้า (trade economy) หรือเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (market economy) และแนวคิดครองชีพทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง หรือแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียง (contented economy)

ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาได้ยึดแนวคิดหลักมาโดยตลอด ซึ่งการถดถอยของระบบเศรษฐกิจอันเป็นผลจากแนวคิดหลักนี้ทำให้ในปัจจุบัน แนวคิดครองชีพพอเพียงที่จะนำมาแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในขณะนี้ ซึ่งหลักการของระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองนี้เป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจในชนบทด้วยการพัฒนาการเกษตรเพื่อการเลี้ยงชีพให้พอมีพอกินหากมีเหลือจึงขาย นอกจากนี้รัฐกิจชุมชนไม่มีรูปแบบที่แน่นอนทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละชุมชนนั้น ที่สำคัญที่สุดคือเน้นการรวมกลุ่ม การตัดสินใจด้วยตนเองของชาวบ้านในระดับชุมชน หมู่บ้านหรือตำบล โดยมีรัฐบาลคอยสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร ให้ความรู้ในการบริหารการจัดการ การพัฒนาทำวิจัยและปรับปรุงกฎหมายต่างๆ ให้สอดคล้องกับการดำเนินธุรกิจของชุมชนเท่านั้น ซึ่งถ้าหากการดำเนินการประสบผลสำเร็จไปได้ด้วยดี ชุมชนชนบทมีความเข้มแข็งแล้วก็จะทำให้ระบบเศรษฐกิจภายในประเทศเข้มแข็งตามไปด้วย

ความช่วยเหลือของรัฐบาลในปัจจุบันภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองขึ้นเป็นกลยุทธ์สำคัญซึ่งได้เริ่มดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองในระดับจังหวัดครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542-2544 เป็นแผนแรกมีกำหนดกรอบทิศทางพัฒนาและแผนงานที่ชัดเจน โดยได้กำหนดเป็นมาตรการ 9 มาตรการได้แก่ มาตรการการเกษตรผสมผสาน (ทฤษฎีใหม่) และเกษตรยั่งยืน การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก กลุ่มออมทรัพย์และเงินทุนหมุนเวียน กิจกรรมกลุ่มอาชีพ การทำฝักรักษาองค์กรชุมชน การจัดการค้าชุมชนและตลาดนัดชุมชน การพัฒนาเครือข่ายร้านค้าชุมชน ประชาคม (เวทีชาวบ้าน) และการจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร (แผนยุทธศาสตร์ร่วมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองในระดับจังหวัด พ.ศ. 2542-2544, 2543)

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (กลุ่มฯ) เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอาชีพที่ได้รับการพัฒนาจากแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการก่อตั้งกลุ่มฯ ได้ก่อตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2518 โดยจัดตั้งกลุ่มฯ ครั้งแรกที่บ้านป่าคา อำเภอคอกยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งนับได้ว่านโยบายการส่งเสริมให้คนในชนบทมีการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันมานานแล้ว จากตารางที่ 1.3 จำนวนกลุ่มฯ ในประเทศไทย ปัจจุบันพบว่ากลุ่มฯ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่มากกว่าจึงทำให้กลุ่มฯ ที่จัดตั้งขึ้นทุกอำเภอมีจำนวนมากว่าภาคเหนือ และ

การที่สมาชิกกลุ่มฯ ในภาคเหนือมีจำนวนมากกว่าภาคอื่นๆชี้ให้เห็นว่าแม่บ้านมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมและเห็นความสนใจของการก่อตั้งกลุ่มฯ มากนั่นเอง

ตารางที่ 1.3 จำนวนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรปี 2540/2541

ภาค	จำนวนกลุ่ม (กลุ่ม)	จำนวนสมาชิก (คน)
เหนือ	4,452	235,306
ตะวันออกเฉียงเหนือ	4,826	161,287
กลาง	700	15,959
ตะวันออก	1,002	25,050
ตะวันตก	704	23,916
ใต้	2,315	72,217
รวม	13,999	533,735

ที่มา : กองแผนงาน กรมส่งเสริมการเกษตร

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเป็นกลุ่มที่แม่บ้านเกษตรกรภายในชุมชนนั้นๆรวมตัวกันก่อตั้งขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้ให้มีความมั่นคงและช่วยแบ่งเบาภาระของหัวหน้าครอบครัวซึ่งภายในกลุ่มได้มีกิจกรรมอาชีพด้านต่างๆ ได้แก่ แปรรูปอาหาร ศิลปประดิษฐ์ และหัตถกรรมโดยพบว่ามูลค่ารายได้จากการแปรรูปอาหารของกลุ่มฯ มีมูลค่าประมาณ 24 ล้านบาทต่อปี (แผนยุทธศาสตร์ร่วมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองในระดับจังหวัด พ.ศ. 2542-2544, 2543) นอกจากนี้งานวิจัยของภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2539) รายงานว่า"มูลค่ารวมผลิตภัณฑ์อาหารพื้นบ้านของประเทศมีมูลค่ารวม 939.66 ล้านบาท โดยภาคกลางมีมูลค่าผลิตสูงสุด 796.73 ล้านบาท (ร้อยละ 85) รองลงมาคือ ภาคเหนือ 66.59 ล้านบาท (ร้อยละ 7) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 39 ล้านบาท (ร้อยละ 4) และภาคใต้น้อยที่สุด 37.35 ล้านบาท (ร้อยละ 4) แต่เมื่อจำแนกมูลค่าผลิตภัณฑ์ตามชนิดของวัตถุดิบเป็นที่น่าสังเกตว่าภาคเหนือมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์หลากหลายชนิดที่สุดในขณะที่ภาคอื่นจะมีผลิตภัณฑ์น้อยชนิดกว่า และเมื่อพิจารณาถึงรูปแบบธุรกิจของหน่วยประกอบการก็จะพบว่าอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปพื้นบ้านผลิตขึ้น โดยกลุ่มฯ จำนวน 686 กลุ่ม (ร้อยละ 59.34) ทำเองในครัวเรือนจำนวน 470 (ร้อยละ 40.66) โดยหน่วยประกอบการจะอยู่ในภาคเหนือมากที่สุด (361 ราย) ซึ่งอยู่ในรูปของกลุ่มฯ 228 กลุ่ม และทำเองในครัวเรือน 133 ราย โดยเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีหน่วยประกอบการมากที่สุด ส่วนลำปาง ลำพูน

เชียงราย พะเยา ตาก และเพชรบูรณ์มีจำนวนใกล้เคียงกัน (24-30ราย) " จึงเป็นที่สังเกตว่าการแปรรูปอาหารสามารถสร้างรายได้และมีศักยภาพในการพัฒนาต่อไปในอนาคต ได้เป็นอย่างดี

จังหวัดเชียงใหม่ นับเป็นจังหวัดที่จำนวนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมากที่สุด ในภาคเหนือ (สถาบันพัฒนาสตรี Y.M.C.A, 2534) นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มฯ ในจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มจำนวนขึ้น โดยจากปี พ.ศ. 2534 กลุ่มฯ ในจังหวัดเชียงใหม่มีทั้งหมด 301 กลุ่ม ต่อมาเพิ่มเป็น 1,027 กลุ่มในปี พ.ศ. 2541 (ตารางที่ 1.4) และเมื่อแบ่งประเภทของกิจกรรมของกลุ่มฯ กิจกรรมแปรรูปอาหารมีส่วนมากที่สุดของกิจกรรมทั้งหมดคือคิดเป็นร้อยละ 46.22 (ตารางที่ 1.5) และเมื่อแยกประเภทอาหารแปรรูปที่สร้างรายได้มากที่สุดคือการแปรรูปกระเทียมดอง รองลงมา เป็นผลไม้อบแห้ง และผลิตภัณฑ์แหนม กุนเชียงตามลำดับ (สำนักงานเกษตรเชียงใหม่, 2542)

ตารางที่ 1.4 จำนวนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่

ปี	จำนวนกลุ่ม (กลุ่ม)	อัตราเพิ่มร้อยละ
2534	301	-
2538	757	151.49
2541	1,027	35.67

ที่มา : สำนักงานเกษตร จังหวัดเชียงใหม่

ตารางที่ 1.5 กิจกรรมต่างๆของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ปี พ.ศ. 2542

ประเภท	จำนวนกลุ่ม (กลุ่ม)	ร้อยละ
แปรรูปอาหาร	526	46.22
การเกษตร	312	27.42
หัตถกรรม	164	14.41
อุตสาหกรรม	75	6.59
ศิลปประดิษฐ์	55	4.83
ช่างทั่วไป	6	0.53
รวม	1,138	100

ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด

จากความสำเร็จของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแปรรูปอาหารพื้นบ้านสามารถทำรายได้ให้กับสมาชิกภายในชุมชนนั้นๆ ทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับคำจำกัดความการพัฒนาธุรกิจชุมชน จะเห็นได้ว่าการดำเนินการของกลุ่มฯ มีการดำเนินการมานานหลายปีและมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ (ตารางที่ 1.4) จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมามีหลายกลุ่มฯ ที่ประสบผลสำเร็จสามารถพัฒนาตนเองได้ สร้างผลตอบแทนให้แก่สมาชิก แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีบางกลุ่มฯ ที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานด้วยสาเหตุหลายๆประการ จากเหตุผลดังกล่าว จึงมีคำถามว่าปัจจัยเหตุที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มฯ ที่สำคัญมีอะไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจของกลุ่มฯ ให้มีความยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาโครงสร้างขององค์กรและการดำเนินงานธุรกิจของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแปรรูปอาหารพื้นบ้าน
2. ประเมินผลการดำเนินงานในรูปอัตราส่วนทางการเงินต่างๆของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแปรรูปอาหารพื้นบ้าน
3. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเชิงธุรกิจของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแปรรูปอาหารพื้นบ้าน
4. ประเมินประสิทธิผลของการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแปรรูปอาหารพื้นบ้าน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ประธานกลุ่มฯ ทราบทัศนคติโดยรวมของสมาชิกต่อการดำเนินงาน การบริหารจัดการ และทราบถึงอิทธิพลของปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มฯ ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับใช้ต่อไป
2. ในระดับผู้วางนโยบายคาดว่าจะเห็นประโยชน์ในการนำแนวทางเลือกธุรกิจชุมชนไปปรับใช้โดยใช้ปัจจัยที่ได้จากการศึกษาไปวิเคราะห์หาแนวทางที่ดีที่สุดในแต่ละชุมชนที่จะเริ่มดำเนินการ

1.4 ขอบเขตของการศึกษาและข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้มีขอบเขตศึกษาเฉพาะการดำเนินงานในปี 2542 ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแปรรูปอาหารพื้นบ้าน (กลุ่มฯ) ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีจำนวนกลุ่มฯ มากที่สุดในภาคเหนือและจำนวนกลุ่มฯ ในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่มีกิจกรรมแปรรูปอาหารซึ่งเป็นกิจกรรมของกลุ่มที่เป็นเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้และเพิ่มพื้นที่ในการศึกษากลุ่มฯ ในจังหวัดลำพูนที่มีกิจกรรมแปรรูปอาหาร ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนตัวอย่างเพื่อเป็นตัวแทนที่ดีของกลุ่มฯ ในภาคเหนือ นอกจากนี้ยังอาศัยข้อมูลปฐมภูมิส่วนหนึ่งจากการวิจัยโครงการยกระดับอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน (ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ, 2542) จำนวน 25 กลุ่มตัวอย่าง และออกสำรวจตัวอย่างด้วยการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มฯ 35 ตัวอย่าง รวมกลุ่มตัวอย่าง 60 ตัวอย่าง

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มและสมาชิกในกลุ่มฯ โดยเก็บข้อมูลประเภทต่างๆ ได้แก่ โครงสร้างองค์การและการดำเนินงานธุรกิจของกลุ่มฯ ต้นทุนและผลตอบแทนในการผลิตผลิตภัณฑ์ การดำเนินงานด้านการเงินของกลุ่มฯ พฤติกรรมและทัศนคติของสมาชิก โดยระดับกลุ่มฯ ที่นำมาศึกษาแบ่งเป็น 3 กลุ่มตามการจัดชั้นกลุ่มสถาบันแม่บ้านเกษตรกรสำหรับภาคเหนือ (สำนักงานเกษตร จ.เชียงใหม่, 2528)

กลุ่มระดับ 1 คือกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ มีความสามารถในการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสมาชิกมีการปรับปรุงกิจกรรมของกลุ่มให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ

กลุ่มระดับ 2 คือกลุ่มปานกลางที่กำลังพัฒนาที่มีความสามารถในการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสมาชิกเพียงด้านเดียว

กลุ่มระดับ 3 คือกลุ่มที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ไม่มีความสามารถที่จะบริหารจัดการภายในกลุ่มได้ มีกิจกรรมการผลิตเป็นบางช่วงเท่านั้น

2. การเลือกจำนวนตัวอย่างในนามของกลุ่มฯ มีหลักเกณฑ์เบื้องต้นในการเลือกตัวอย่าง คือคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive selection) (ตารางที่ 1.6)

2.1 เลือกอำเภอที่มีจำนวนกลุ่มฯ อยู่อย่างหนาแน่นและมีความหลากหลายในตัวผลิตภัณฑ์

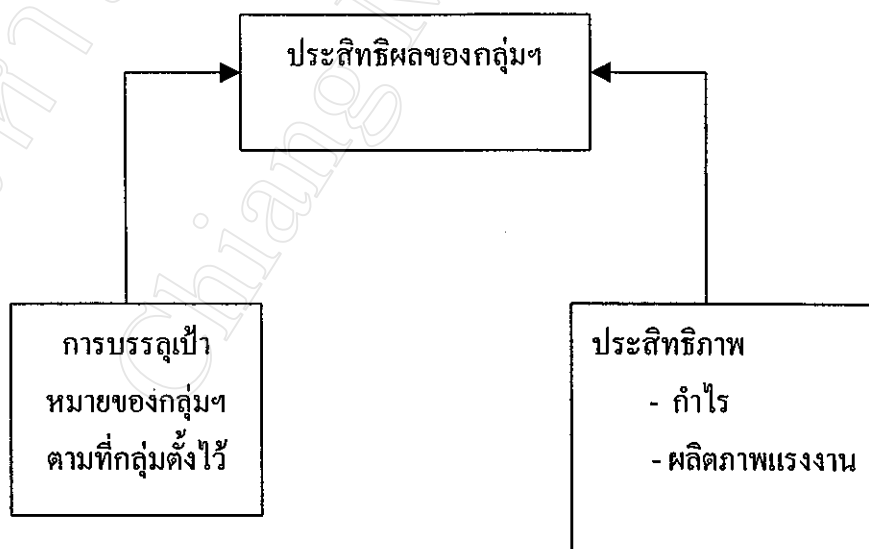
2.2 เลือกตำบลที่มีจำนวนกลุ่มฯ ดำเนินการอยู่โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเช่นเดียวกัน

2.3 การเลือกสมาชิกภายในกลุ่มๆ เพื่อศึกษาข้อมูลด้านทัศนคติ ใช้หลักเกณฑ์สุ่มแบบง่าย (random sampling) แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือสมาชิกที่ทำกิจกรรมแปรรูปอาหารหรือเป็นแรงงานที่มาแปรรูปอาหารเป็นประจำจำนวน 5 ราย และสมาชิกที่ไม่ได้เป็นแรงงานภายในกลุ่มๆ จำนวน 5 ราย

1.5 นิยามศัพท์

การประเมินประสิทธิผลขององค์กรใดองค์กรหนึ่งสามารถประเมินได้หลายๆ ด้านแต่นิยมประเมินประสิทธิภาพด้านต่างๆ ดังนั้นคำว่าประสิทธิภาพและประสิทธิผลจึงมีความแตกต่างกันคือประสิทธิผลจะเป็นการที่องค์กรได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่องค์กรตั้งไว้ซึ่งอาจมีมากกว่า 1 วัตถุประสงค์ ส่วนประสิทธิภาพเป็นความสามารถในการผลิตภายใต้วัตถุดิบที่มีอยู่และเป็นไปตามที่สภาพแวดล้อมต้องการ ดังนั้นองค์กรหนึ่งอาจมีประสิทธิผลแต่ไม่มีประสิทธิภาพหรือองค์กรหนึ่งมีประสิทธิภาพแต่ไม่มีประสิทธิผล

การศึกษาค้นคว้านี้ประสิทธิผลประเมินได้จากการบรรลุวัตถุประสงค์เชิงธุรกิจได้แก่ประสิทธิภาพคือ กำไรและผลิตภาพแรงงาน และการบรรลุวัตถุประสงค์ด้านทัศนคติเกี่ยวกับขวัญและความพึงพอใจในการทำงานของสมาชิกดังปรากฏในรูปที่ 1.1

รูปที่ 1.1 ประสิทธิผลของกลุ่มๆ

ตารางที่ 1.6 การเลือกตัวอย่าง

จังหวัด/อำเภอ	ตำบล	จำนวนกลุ่ม (กลุ่ม)
เชียงใหม่	- แม่แตง	- ชี้เหล็ก 4 - สบเปิง 1 - สันมหาพน 2 - อินทขิล 2 - แม่หอพระ 2 - แม่แตง 2 - สันป่ายาง 1 - บ้านเป้า 1
	- สันป่าตอง	- มะขุนหวาน 3 - บ้านกลาง 3
	- ดอยเต่า	- ท่าเตือ 1
	- จอมทอง	- บ้านกลาง 3 - ดอยแก้ว 1 - สบเตี้ยะ 1
	- ดอยสะเก็ด	- สันปูเฒ 1 - ตลาคขวัญ 2 - แม่คือ 1 - แม่โป่ง 1 - เริงคอย 1
	- แม่แจ่ม	- ช่างเค็ง 2
	- สารภี	- ชมพู 1 - สันทราย 1 - ท่ากว้าง 1

จังหวัด/อำเภอ	ตำบล	จำนวนกลุ่ม (กลุ่ม)
- สันทราย	- ป่าไผ่ - หนองจ้อม - สันทรายหลวง - แม่แฝก - หนองหาร	1 2 1 1 1
- หางดง	- หนองตอง - บ้านแหวน - หนองแก้ว	1 1 1
- ผาง	- แม่อน - โป่งน้ำร้อน	1 1
- แม่ริม	- ดอนแก้ว - ริมใต้ - เหมือนแก้ว	1 1 1
- อำเภอเมือง	- แม่เหียะ	1
ลำพูน		
- เมือง	- บ้านกลาง	1
- บ้านโฮ้ง	- บ้านโฮ้ง - เหล่ายาว	2 1
- ป่าซาง	- น้ำดิบ - ป่าซาง	1 1
- กิ่งอำเภอเวียง หนองล่อง	- วังผา	1
รวม	43	60

ที่มา : จากการสำรวจ